

Στιγμιότυπο από την κινηματογραφική μεταφορά του «Τσάι στη Σαχάρα» από τον Μπερνάρντο Μπερτολούτσι

Στον καθρέφτη της ερήμου

Εβδομήντα χρόνια μετά την πρώτη του έκδοση το «**Τσάι στη Σαχάρα**» του **Πολ Μπόουλς** διατηρεί τη γοητεία, την ένταση, την ποιητικότητα και την καθηλωτική του δύναμη σε νέα μετάφραση του **Νίκου Α. Μάντη**

ΤΟΥ **ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΒΙΣΤΩΝΗΤΗ**

Στην υμντική κριτική του για το *Τσάι στη Σαχάρα*, που δημοσιεύτηκε στις 4 Δεκεμβρίου 1949 στους «New York Times», ο Τενεσί Γουίλιαμς έγραφε πως *ο συγγραφέας του, Πολ Μπόουλς, γνωρίζει καλύτερα τη Βόρειο Αφρική από τον Ζιντ – ακόμη κι από τον Καμί. Ήταν το πρώτο μυθιστόρημα του Μπόουλς – και, όπως αποδείχτηκε, το κορυφαίο του. Στον πρό-*

λογό του, που προτάσσεται στη νέα ελληνική έκδοση, γραμμένο στην Ταγγέρη το 1998, ο Μπόουλς καταλήγει, αυτοσαρκασζόμενος ελαφρώς, πως «το μυθιστόρημα απέκτησε τη δική του οντότητα, και τώρα, μετά από πενήντα χρόνια, βρίσκεται σε καλύτερη κατάσταση απ' ό,τι ο συγγραφέας του». «*Το βιβλίο δεν βρήκε εύκολα εκδότη. Αρχικά ήταν ανάθεση από τον οίκο Doubleday, ο οποίος όμως το απέρριψε αμέσως επειδή δεν ήταν μυθιστόρημα. Έπειτα, για έναν ολόκληρο φριχτό χρό-*

νο το απέρριπταν όλοι οι εκδότες που το διάβαν» λέει ο Μπόουλς. Το μυθιστόρημα – διότι βεβαίως πρόκειται για μυθιστόρημα – εκδόθηκε τελικά από τον εκδοτικό οίκο New Directions του Τζέιμς Λόφλιν.

Η ιστορία θυμίζει την περιπέτεια ενός άλλου σπουδαίου σύγχρονου κλασικού έργου, της *Λολίτας*, την οποία, αφού είχε απορριφθεί από δεκαεφτά εκδότες, ο Βλαντιμίρ Ναμπόκοφ την εξέδωσε σε έναν περιθωριακό εκδοτικό οίκο στο Παρίσι.

Η κινηματογραφική μεταφορά του *Τσάι στη Σαχάρα* από τον Μπερνάρντο Μπερτολούτσι σαράντα και πλέον χρόνια μετά την πρώτη του έκδοση πιστοποιούσε τη διαχρονική του αξία. Ήταν η πρώτη φορά που ένας αμερικανός συγγραφέας αξιοποιούσε στη μυθοπλασία τις κατακτήσεις τού ευρωπαϊκού υπαρξισμού. Και επιπλέον αναδείκνυε την κοινωνία, τον τρόπο ζωής στις χώρες της Βόρειας Αφρικής, έναν κόσμο όπου

Συνέχεια στη σελίδα 3

Αμερικανικός υπαρξισμός

Συνέχεια από την πρώτη σελίδα

οι πρωταγωνιστές του μυθιστορήματος θα πήγαιναν να ανακαλύψουν τον εαυτό τους αλλά θα βυθίζονταν στον «πθικό μωδενισμό», όπως εξάιρετα παρατηρεί ο Τένεσι Γουίλιαμς, θα χάνονταν στο βάθος του τεράστιου κτήνιου καθρέφτη (που, μεταφορικά μιλώντας, είναι η Σαχάρα) και θα ανακάλυπταν το αντίθετο του δάσχημου αφορισμού του Σαρτρ «η κόλαση είναι οι άλλοι». Η κόλαση εδώ είναι ο εαυτός τους, ένας σκοτεινός αντικατοπτρισμός μέσα στο εκτυφλωτικό φως της ερήμου.

Το ζευγάρι των Αμερικανών που έπειτα από δέκα χρόνια γάμου διαπιστώνουν πως έχουν αποξενωθεί ψυχικά και πως η ερωτική τους ζωή πάει από το κακό στο χειρότερο δεν είναι συνηθισμένο. Δεν διαλέγουν για το μακρύ ταξίδι τους μια ευρωπαϊκή χώρα, αλλά την Αλγερία, έναν άλλο κόσμο, εντελώς διαφορετικό. Για να ανακαλύψουν πως εδώ υπάρχει μια πραγματικότητα που βρίσκεται μακριά από τον πολιτισμό, μια αδιάκοπη διαδοχή αντανάκλασεων ανάμεσα στις οποίες μεσολαβούν νεκρές ζώνες. Εκεί η ζωή τους – ούτε καν να τις περιγράψουν. Οι ίδιοι έρχονται από αυτό που αποκαλούμε πολιτισμό, όμως για όσα συναντούν και ζουν απαντήσεις δεν υπάρχουν. Οι οικισμοί από όπου περνούν τους είναι ακατανόητοι, όπως και τα άθλια ξενοδοχεία και τα καταλύματα. Και αντί να πλησιάσουν, απομακρύνονται ο ένας από τον άλλον. Εκείνος βουλιάζει στον κυνησμό και στην απάθεια κι εκείνη εκδηλώνει συχνά μια υστερική επιθετικότητα.

Το «σάβανο» της ερήμου

Η ερήμος! Κανένας ως τότε δεν την παρουσίασε στην αφήγηση με την απίστευτη ποιητικότητα και δύναμη του Μπούουλς. Είναι «ζωντανή» και ταυτοχρόνως νεκρή, ένα αστραφετό σάβανο, τέτοιο που κάνει τον έναν από τους δύο πρωταγωνιστές, τον Πορτ Μόρεσμι, ακόμα και να κρυώνει Σεπτέμβριο μήνα στη Σαχάρα.

Ο Πορτ και η Κιτ ξεκινούν από το Οράν της Αλγερίας και προχωρούν χωρίς συγκεκριμένο προορισμό. Κι όσο μπαίνουν πιο βαθιά στη Σαχάρα τόσο διαπιστώνουν πως η ελπίδα τους να συνεχίσουν να συμβιώνουν αποδεικνύεται φρούδα.

Η αθυμία του Πορτ είναι το αντίθετο των φαντασιώσεων της γυναίκας του, η οποία είναι και η κύρια πρωταγωνίστρια του μυθιστορήματος. Ο ξένος κόσμος μέσα στον οποίο έχουν εισέλθει, αντί να τους βοηθήσει να απαλλαγούν από το παρελθόν, τους βυθίζει ακόμα βαθύτερα σε ένα άγχος που τους καθιστά ανήμπορους να αντιδράσουν.

Τα αποτελέσματα θα είναι καταστροφικά. Ο Πορτ θα προσβληθεί από τύφο και θα πεθάνει στα μέσα περίπου της αφήγησης και η Κιτ στο τέλος θα «χαθεί» ως και δεν υπήρξε πραγματικό πρόσωπο αλλά μια ψευδαίσθηση.

Μαζί με το ζευγάρι έχουμε και τον φίλο τους, Τάνερ, που είναι ερωτευμένος με την Κιτ. Όσο περνούν οι μέρες τόσο η αποξένωση ανάμεσα στο ζευγάρι γίνεται εντονότερη, φτάνοντας στα όρια της ψυχικής διάλυσης. Η Κιτ κάποια στιγμή ενδίδει και κάνει έρωτα με τον Τάνερ, αλλά μετά τον θάνατο του Πορτ κυριευμένη από τύψεις περιέρχεται σε μια κατάσταση μερικής παραφροσύνης.

Από εκεί και πέρα όσο πιο βαθιά μπαίνει εκείνη στην ερήμο τόσο βαθύτερα βυθίζεται σε μαν ανεπίτητη θλίψη. Κι όταν την παίρνουν μαζί του ένα καραβάνι, επικεφαλής του οποίου είναι κάποιος ευκατάστατος έμπορος από το Σουδάν ονόματι Μπελκασίμ, η Κιτ δεν ξέρει πλέον ποια είναι και τι θέλει. Αυτός τη μεταχειρίζεται σαν να είναι αντικείμενο, ένα από τα πράγματα που του ανήκουν. Όταν η Κιτ θα καταφέρει να αποδράσει, δεν θα ανήκει ούτε στον κόσμο που άφησε ούτε και ο' αυτόν όπου έζησε πρόσφατα. Απλώς θα μοιάζει σαν να μην υπήρξε.

Το ζευγάρι είτε από κοινού είτε χωριστά γνωρίζει εμπειρίες με Αραβες, αλλά και δυτικούς εκπατισμένους. Οι τελευταίοι είναι κι εκείνοι μαύρα πρόβατα. Εντάσσοντάς του όλους αριστοτεχνικά στην αφήγηση ο σπουδαίος αυτός συγγραφέας μάς δίνει αντισηκτικά το διπλό πορτρέτο της κοινωνίας της Βόρειας Αφρικής σε μια διαδοχή σκηνών όπου κυριαρχούν τα σκουπίδια, η ερημιά και το εξουθενωτικό τοπίο της ερήμου. Το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον δεν έχουν εδώ καμιά σημασία. Αυτό που κυριαρχεί είναι η αχρονία. Η ερήμος, τα βρώμικα δωμάτια, τα αδιαστικά φαγητά, οι μύγες.

«Πορεία προς το άγνωστο»

Βρισκόμαστε στο 1948, δηλαδή στο τέλος περίπου της αποικιακής εποχής. Αλλά πηγαινόντας στο Μαγκρέμπ, δηλαδή την

Ο Πολ Μπούουλς

περιοχή στη Βόρεια Αφρική που περικλείει το Μαρόκο, την Τυνησία, την Αλγερία και περιοχές της Δυτικής Σαχάρας, της Μαυριτανίας και της Λιβύης, είναι σαν κάποιος «να πηγαίνει προς το άγνωστο», σύμφωνα με την ίδια τη λέξη Μαγκρέμπ, η οποία προέρχεται από την αραβική γκαρίμπ, που σημαίνει αυτό ακριβώς. Ωστόσο η εξαιρετική πρωτοτυπία του Μπούουλς είναι πως στο μυθιστόρημά του το άγνωστο δεν είναι ο τόπος αλλά η ψυχή των πρωταγωνιστών του.

Αυτό το εξαιρετικό μυθιστόρημα περιέχει πολλά αυτοβιογραφικά στοιχεία, όπως και ο ίδιος ο συγγραφέας είχε ομολογήσει. Ωστόσο οι προσωπικές εμπειρίες μεταμορφώνονται όταν μεταφέρονται στη μυθοπλασία από έναν ταλαντούχο πεζογράφο σαν τον Μπούουλς, που επιπλέον υπήρξε ενδιαφέρων ποιητής και πολύ αξιόλογος μουσικός.

Το βιβλίο και η ταινία

Μεταφέροντας το βιβλίο στον κινηματογράφο το 1990 ο Μπερτολίνι έκανε μια πολύ αξιόλογη ταινία χωρίς να αλλάξει και πολλά. Και οι πρωταγωνιστές του, ο Τζον Μάλκοβιτς στον ρόλο του Πορτ

και η Ντέμπρα Γουίνγκερ σε αυτόν της Κιτ, έδωσαν ρεαλιστάλ ερμηνείες, μολονότι το εντυπωσιακότερο στην ταινία είναι η φωτογραφία της. Η κινηματογραφική μεταφορά εν τούτοις, μολονότι αξιόλογη αυτή καθαυτή, υπολείπεται του μυθιστορήματος, όπως άλλωστε συμβαίνει συνήθως σε παρόμοιες περιπτώσεις.

Κατά κανόνα πρώτα διαβάσουμε ένα μυθιστόρημα και κατόπιν βλέπουμε την κινηματογραφική του μεταφορά. Αλλά εδώ θα ήταν καλό να ακολουθήσει κανείς τη συμβουλή του γνωστού αμερικανού κινηματογραφικού κριτικού Ρότζερ Εμπερτ. Να δει πρώτα την ταινία κι έχοντας πρόσφατες στη μνήμη τις εικόνες της να βυθιστεί ευκολότερα στο υπαρκτό κι ακοιμιστικό βάθος του βιβλίου. Και ίσως τότε θα διαπιστώσει πως το *Τσάι στη Σαχάρα* δεν είναι τόσο απαισιόδοξο όσο μοιάζει. Αλλωστε ο τίτλος στο πρωτότυπο (όπως και στην ταινία) είναι *The Sheltering Sky* (όπου shelter σημαίνει καταφύγιο και sky ουρανός). Που θα πει: πάνω από τη θανατηφόρο ερήμο υπάρχει ο ουρανός. Και για να τον δούμε δεν χρειάζεται παρά να σκώσουμε τα μάτια μας ψηλά.

PAUL BOWLES
Τσάι στη
Σαχάρα

Μετάφραση
Νίκος Α. Μάντης.
Εκδόσεις
Μεταίχμιο, 2019,
σελ. 442,
τιμή 16,60 ευρώ

Η «Λογοτεχνική Ταγγέρη» στις αρχές της δεκαετίας του '60. Από δεξιά: Πολ Μπούουλς, Γουίλιαμ Μπάροουζ, Κρίστοφερ Γουόνκλιν, Τζέιν Μπούουλς, Τζον Χόπκινς, Εμίλιο Σαντς, Τζο Μακ Φίλιπς και ο γιος του Εζρά Γιάουντ, Ομπάρ

